

פרשת משפטים

שמות (כב:כד):

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהיה לו כנשה לא תשימון עליו נשך:

רש"י:

(כד) אם כסף תלוה את עמי - רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות, חוץ משלושה וזה אחד מהן:
את עמי - עמי וגוי, עמי קודם. עני ועשיר, עני קודם. עני עירך ועני עיר אחרת, עני עירך קודמין. וזה משמעו אם כסף תלוה, את עמי תלוהו, ולא לגוי ולאזה מעמי, את העני, ולאזה עני לאותו שעמך. דבר אחר את העני, שלא תנהג בו מנהג בזיון בהלוואה, שהוא עמי: את העני עמך - הוי מסתכל בעצמך כאלו אתה העני: לא תהיה לו כנשה - לא תתבענו בחזקה, אם אתה יודע שאין לו, אל תהי דומה עליו כאלו הלוייתו, אלא כאילו לא הלוייתו, כלומר לא תכלימהו:

נשך - רבית שהוא כנשיכת נחש, שנושך חבורה קטנה ברגלו ואינו מרגיש, ופתאום הוא מבצבץ ונופח עד קדקדו, כך רבית, אינו מרגיש ואינו ניכר עד שהרבית עולה ומחסרו ממון הרבה:

אבן עזרא:

(כד) אם כסף תלוה את נתן לך השם הון, שתוכל להלוות העני. והזכיר זאת הפרשה, כי העני כמו הגר והיתום והאלמנה. וקרא העניים עמי, כי החסידים לא יבקשו עשר בעולם הזה, והעד אליהו, ואלישע שלא רצה לקבל מנחת נעמן, (מ"ב ה, טז), גם שמואל הרמתי. וטעם עמך שהוא במקום שאתה זר בו. לא תהיה לו כנשה. שישא לך פנים בעבור טובתך. ואמר תשימון כי המלוה והסופר והעדים כולם עוברים:

כד) אם כסף פמקילתא דכי ישמעאל אומר
 קל אם שבמקרא ושותה הון מזו וכר
 וצריך לרצת למה ידבר ה' בדרך ספק במקום
 נדאי. ואולי כי בא הפתוי להודיע ולהשיב גם
 כן לאשר ישאל השואל בראותו כי ידבר כבוד
 אדם בזה לרב ואוצרותיו מלאים הון עמך
 ללא צורך בו ויאמר אדם מה הנה אוצרותי וזה
 לאדם ללא צורך למה לא הספיק ה' לתת לו
 מוונותיו הצרכין ולא יהיה זה גדול מעקב
 אבינו אשר שאל (בראשית כ"ח) לתם לאכל
 וכגד ללבש. הן אמת כי מה שחסר לאדם
 מקדי צרכו יש טעם בדרך ליסרו על עונו מה
 שאין פן אוצרות הון למה לאיש אין לו צורך
 בהם. לזה הודיע הפתוי כי הסובב דבר הוא
 אותם שאינם ראויים לקבל חסם לצד
 מעשיהם כי ה' בחסדו נותן שפע הצריך כרוח
 לכל איש ואיש די מתסורו ויהי כי יחטא אדם
 ואינו ראוי לקבל פרנסתו בכבוד מאל הכבוד
 החלק הפגיעו לא ישלנו עליון אלא הרי הוא
 מתקבץ אל מקום אחר ויהיה פרנסת הלו עם
 אדם אחר הכא לו דרך שם פרנסתו ותפרנס
 בקפחיות ויבויי כאשר גור הגורד בצדק.
 ויעשה ה' בדרך זה לב' מדות טובות הא'

להשתלם אדם בעולם הזה פעלו הרע, והב'
 כרי שיונה הנותן באמצעות נתינת צדקה
 וחסד לרעהו. וזה הוא אומר אם כסף תלזה
 את עמי פרוש אם ראית שיהיה לך כסף ותר
 על מה שאמך צריך לעצמך שאמך מלנהו
 לעמי תדע לך שאין זה חלק הפגיעף אלא
 חלק אחרים שהוא העני עמו, וכזה רמו כי
 צריך לפתח לו משלו. ואולי כי רמו לו גם כן
 שלא יתנשא ויתגדל על העני בראותו כי הוא
 הנותן לו, והוא אומר לא תהיה לו כנשה
 לשון נשיאות ומעלה כי משלו הוא נותן לו.
 וחסד לומר כנגד ההלואה לא תשימון עליה
 וגו'.

כלי יקר:

כד) אם כסף תלזה את עמי את העני עמך. נראה כאן כפל כי היה לו לומר אם
 כסף תלזה את העני. ומתחילה קראו עמי, ואח"כ עני, ואחר כך רעך, שאמר
 אם חבול תחבול שלמת רעך. אלא לפי שרצה לצוותו על שני דברים על כן הקדים לו
 שני הקדמות שמשני הצדדים אתה חייב ללות לו. האחד הוא, מצד שהוא ככלל עמי
 הארץ ודרך המלך. הוא בזמן שעמו ועבדיו מחוסרים צידה כל אדם יכול ללות להם על
 סמך שהמלך יפרע את חובו, כי על המלך מוטל לזון את עמו והנותן להם כאילו נותן
 למלך עצמו ועל כן הוא בטוח בפרעון החוב, כך העני זה בתוך עמי הוא יושב
 ועל ה' הוא משליך. יהבו ומלוה ה' חונן דל כי חונן דל הוא מלוה לה' ולא
 לו. השני הוא, שיותר יהבו עושה עמך ממה שאתה עושה עמו כדמטיק (כ"ב"י) תניא
 היה ר"מ אומר כו' ומטיק שם אם אלהיכם חפץ בעניים למה אינו מפרנסן אף אתה
 אמור לו כדי להנצל אנו מדינה של גיהנם, ואם כן אתה עושה עמו חיי שעה והוא
 גרשה עמך חיי עולם. אתה נותן לו פרוטה והקביה משלם לך פי שנים כפלים לך
 אמר (תובט) אשר עשיתי עמו היום כעז וארז"ל (ויקרא פל"ה) יותר העני עושה עם
 זבעל בית ממה שהבעל בית עושה עם העני לכן נאמר כאן את העני עמך ויכול
 לשוב עמך לפי שהוא עמך ע"כ בא לר"י עוני כדי לזכותו.
 יכנגד שנים אלו צדה לו על שני דברים. כנגד מ"ש אם כסף תלזה את עמי אמר לא
 תהיה לו כנשה כאלו אמר לא תהיה כנשה לו, כי לא לו אתה נושה אלא
 הקביה כי החונן דל נקרא מלוה ה' ולא לו ונאמן בעל מלאכתך לשלם לך
 עבור עמו לפיכך לא תרחוק עליו לתבענו בחזקה כמו שפירש"י כי למה תרחוק
 נליו אחרו שלא לו הליות כי אם למלכו ברוך הוא. וכנגד מ"ש את העני עמך
 ה העני העושה עמך יותר ממה שאתה עושה עמו על זה אמר לא תשימון עליו
 שך כדי להרויח בממנו, הקטן בעיניך מה שהעני עושה עמך כהנה וכהנה הן
 מצד ששכרן הרבה מאד ותבקש עוד ממנו ריח, הן מצד שזה העני נעשה עני
 עבורך כי כדי להציל אותך מדינה של גיהנם אין הקביה מפרנסו בעצמו כמבואר
 'מעלה, ואם כל זה העוני והרחוק הוא סובל עמך בעבורך כדי לזכות אותך, ואין
 יעלה על דעתך לבקש עוד ריח מה, אין זה כי אם רוע לבכ.
 מה שאמר תשימון לשון רבים, להזהיר את כולם המלוה והלוה והערב והעדים
 כולם עוברים בלא תשימון, ואם חבלת שתהיה מחוסר אמנה ולא תאמין כי לך
 שולם מאוצר של מעלה הגנוז לעושה צדקה בקרב הארץ, אז זה עונשך שטוף
 חבל שלמת רעך כי תבא גם אתה לירי עניות ותהיה ריעו של העני וחבירו בעניות,
 זהיה מוכרח ליקח ממנו חבל מאחר שתהיה עני כמותו וזהו ענין הכפל של חבול
 חבול, ומ"מ אני מזהירך שעד בא השמש תשיבנו לו כי אם עברת מן דרך היושר
 כבר לקחת ממנו חבל אז ראה לעומת זה שתשיב לו החבול קודם שקיעת החמה,
 ונראין הדברים שבכסת לילה הוא מדבר שהרי נאמר כמה ישכב.
 על צד הרמז הוסיף השמש, לומר הסתכל בשמש שכראתי לשמשכם על צד החסד
 והצדקה כי הקביה מחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, וכל המצות
 ועושים בעה"ז יראי ה' והושיבי שמו כולם אינן כדאי לחסד גדול זה שהקביה מוריה
 הם השמש בכל יום כמ"ש (מלאכי ג.) ורחח לכם יראי שמי שמש צדקה. כי אפילו

לידאי ה' השמש זורחת על צד הצדקה וא"כ יפה אמר שלמה (קהלת ב"א) ואין יתרון
 תחת השמש, שכלל מעשי האדם אין בהם די השיב להקביה חסד גדול זה, וע"כ אמר
 עד בא השמש תשיבנו לו. כי תסתכל בשמש צדקה שאני עושה עמך ואז תחך מוסר
 וממני תראה וכן תעשה כשם שאני מוריה לך החמה כך אתה תוריה לעני זה ההולך
 השכים ואין נוגה לו כמ"ש (ישעיה נ"ח) הלא פרוש לרעב לחמך וגו' וסמך ליה או
 יבקע כשחר אורך וגו' ורח' בחשך אורך וגו'.
 ויש עוד רמז באמרנו עד בא השמש תשיבנו לו. אל העורים אשר במחנה העברים
 שיש להם משכנות של עניים ויצו לירושיהם שיחזירו לעניים אחר מותם דהיינו
 אחר הערב שמשם, כמ"ש (קהלת ב"ב) עד אשר לא תחשך וגו' לכך נאמר עד בא השמש
 תשיבנו לו. כי מי פתי יסור הנה שלא יקיים המצוה בחייו שהוא מצווה בה, ויעשה
 המצוה לאחר מותו שאינו מצווה בה עוד שנאמר (ההלים פ"ח) במתים חפשי כיון שמת
 אדם נעשה חפשי מן המצות, והעושים כן כלי ספק אין להם שכר בעמלם כיון
 שלא קיים המצוה בזמנה כשהיה מחוייב בה ורצה לקיימה אחר מותו כשרואה כי
 אז אינו יכול להשתמש בממנו כלל ומה יתרון לעושה צדקה בזמן החוה, הן מצד כי
 אז אין ממנו ברשותו, הן מצד שאין לו צורך בו עוד, הן מצד שהוא חפשי מן
 המצות ובחיינו מאנו ידו לעשות ובמותו ירצה להיות צדיק.
 ועל צד הרמז נוכל לפרש, גם פסוק כי הוא כסותו לכדו היא שמלתו לעורו כמה
 ישכב, שקאי על האדם אשר עינו רעה בעניים ולא ירצה לעשות צדקה בחייו
 קודם בא השמש א"כ כמה ישכב בקבר כי הוא, והיינו הצדקה כסותו לבדה כי במותו
 הוא נקבר ערום ממצוה זו ואין לו כסות אחר כ"א הצדקה שנאמר (איוב כ"ה) צדק
 לבשתי וילבישני וארז"ל (כ"ב"ט) שהצדקה נמשלה לבגד שכל נימא ונימא מצטרפת
 לבגד גדול כך הצדקה כל פרוטה ופרוטה מצטרפת לחשבון גדול, לכן אמר כמה
 ישכב ולכן נאמר כסותה בה"א לדרוש בו כי היא כסותה של הנשמה של המלוה.
 ונוכל לומר עוד שכל פסוק זה כפשוטו, ומ"מ נקט פרטים אלו כדי שילמוד מהם
 הנותן או הבלתי נותן שכל מה שהוא עושה עם העני עושים גם עמו, כי אזרה
 עד בא השמש תשיבנו לו יש במשמעותו חסם השבה בעה"ז והשבה לעניים, עד בא
 הערב שמשו זמן החירות והחפשויות והוא קודם זמן המיתה כאמור, ואח"כ אמר שאם
 לא יתן לעני קודם בא השמש אז אין לעני כמה לשכב, כך הוא לא יהיה לו לכתחלה
 כמה לשכב בקבר כי הצדקה לבדה כסותו ושמלתו לעורו וזולתן אין לו בגד אחר
 וישכב ערום בגיא צלמות כמו שעשה לעני זה בלילה כך יעשה גם לו, וזה רמו נכון
 ויקר מאד. וכל שכן לאותן הכתות שאפילו לירושיהם לא יצו להתיר והנה היורשים
 יקחו ממנום והמה ישאו את עונם אוי' לאותה כלימה וכושה כי ראיתי כדוריו
 עשירים רבים בשפל ישבו כי נכשלים בהו ובכירצא בו ואנן לוקחים מוסר בחייהם
 וצרות העין נעשה קנין דבק בהם בחייהם ובמותם לא נפרדו ודי בהערה קטנה זו.

לא תשיב כל ון עליו נשך. המצוה הראשונה
 זה אל המלך בלשון יחיד, שכן המלוכה הוא
 יך כלל אש פרטי ואילו המצוה השניה סונה אל
 יכור כולו אל החברה בתור "עם", והדבר מובלט
 עליו האות נ"ן שבלשון רבים:
 נבלטה יחידה הישראלי בתור שכזה, לא
 ת. מ. הציב ר. מצאצא אומר, שמבחינת המשפט
 שימנו עליו נשך. בלקיחת ריבית שלעצמה. משום
 יללי אין כה בלקיחת ריבית הריבית איננה
 נשה עולל בעיני התורה. הריבית איננה
 נוגדת למר שב המשפט, אלא לעקרונ
 יסוד. ש עליו תיבנה החברה
 יהודית. אילו הותר למלוכה היהודי לראות את
 נמו. כנושה ברידא כמי שמתוך נדיבות לב
 גורה מסר את כספו שלו לשימוש של איש
 רטי אתר לזמן ידוע, — הרי שהיה זכאי גם
 בנות ממנו תשלום תמורת ויתורו הזמני על כספו
 תמורת השימוש שהלואה עושה בכספו שלו.
 ולם דורקא זאת מנעה התורה
 מנו. הכסף שהלואה איננו כספו שלו ורק שלו,
 התחלה להלוות את הכסף אינה החלטה הבאה מתוך
 רינות לב לב. בלבד. כספו הוא גם קניין ה'
 הלוואה — מצוה היא. והלוואה איננו איש פרטי
 לבד, הוא "עמי", אחד מבני קהל ה', הוא

קהל שעלמי רצון ה' יבנה על יסוד כוח הקסמים
 אל המצוה.
 בשעה שהוציא הקב"ה את עבדו ממצרים
 החזיר להם לראשונה זכות קניין כבני אדם וכאנשים
 זרטים. כני תורן וכבעלי רכוש — מיד קשר
 אותם זה אל זה בקשרי חברת, אך לא על יסוד
 נחשו של מוסור, אלא על יסוד חובת
 יום המצורה. לא הול והאביון נבקש את האיש
 הזמיר, אלא בעל ההון ישים ידו בין שניו ויבקש
 להשמיע מנגנון על מי שזקוק לו. ויתר משהלגו זקוק
 לעשיר — הרבה יותר, ובמשמעות גבוהה בהרבה,
 זקוק העשיר לעבד העני מצאצא בו. כעשיר רק משענה
 בשעת דוחו. בתורה הנשמים ואילו העשיר מצאצא בו
 בני את תכלית יועודו. במונח הרווחי והמוסרי
 העילאי: להרים כנס כניעה להי מכל פרוטה ופרוטה
 שהפקיד יבדו. בשעה שה' מעניק לנו רכוש הרי
 שהוא שומר ל עצמו את השליטה על דרכי השימוש
 ברכוש זה ובראש הנהיג מרכיב זה העמך את
 "עמי", את חברת בני עמו הנבנית על יסוד רוח
 תורתו. זאת רוח הצדקה, וזה מושג המצוה היהודית
 שחוללה את כל קיומו של עם ישראל עד ימים הזה
 והתקוממה העילאית היא מצוה ההלוואה (ראה פי'
 דברים טו טז). ומפני רוח הצדקה והמצוה — ס'
 משפט הריבית.

מצוה ההלוואה בדרך של גמילות חסדים היא
 הסלע האינטימי, משתתפת חברת בני העם
 היהודי, וזוהי אהת המצוה הגדולה. שעלידי קיומן
 רצה הקב"ה שנוביע את כניעתנו לפניו בדרך של
 הקרבת קרבות בחיי המעשה שלנו. ככל שלקחת
 ריבית אינה נוגדת את תביעתו של המשפט הטבעי,
 ותואמת את המושגים הרגילים של חוק ומשפט,
 שלפיה אין בה בלקיחת הריבית משום עול כלשהו,
 — כן מתברר עוד יותר, שאיסור הריבית הוא מבין
 אותן המצוות — כיון שבת שמיטה, יובל —
 שנתבליטן לשמש עדות ואות זכרון לשלטון של
 הקב"ה על העולם ועל ישראל. שבינת המלאכה
 בשבת, שמיטת הקרקעות והכספים בשנת השביעית,
 הפקעת הנויות על קרקעות ועל עבדים ביובל —
 הללו מבינות על ה' כעל אדון עולם וקונה הכל,
 שבידו הנעלות על כוחות האדם, על הארץ, על
 הרכוש, על אנשים ועל נפשים. זהו גם טעם איסור
 ריבית: ה' ציונה אותנו לוותר על זכות המלוה לקבל
 ריבית מן הלווה, על מנת שבקיום מצוה זו נגדה
 ונכרי, שהוא אדון ושליט על כל נכסי המלשלטין
 שלנו, שכן רק בתנאי הכרה זו גאל אותנו ממצרים
 והעניק לנו עצמאות ורכוש — כדי שנוכה את חיי

עמנו בהנהגתו. ומטעם זה מסיימת התורה את פרטי
 מצוה ההלוואה ואיסור ריבית שבכסף ויקרא (כה)
 (לח) בפסוק הזה: "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם
 מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם
 לאלהים". הרי שאמרה התורה בפירושו: קבלת עול
 תורה ומצוות וקיום רצון ה' — הוא התנאי והתכלית
 שלמענם הוצאתי ה' לחירות והעניק לנו עצמאות
 ורכוש. ומכאן מאמרו של ר' יוסי: "בא וראה סמית
 עיניהם של מלוי ברכית — אדם קורא לחבירו רשע,
 יורד עמו לחייו, והם מביאין עדים ולבלד וקולמוס
 יורד וכותבין וחותמין: פלוני זה כפר באל ה'
 יש ר' א"ל" (בבא מציעא ע"א).
 בכיבוד טעם איסור ריבית יש לשים לב לא רק
 על התוצאה הממשית של לקיחת הריבית לבני מצבו
 הכלכלי של הלווה, אלא על מלוחה העיקרית של
 המצוה כעדות לריבונותו של הקב"ה. ובנו הברור
 ומבורר מתוך כך, שלא רק בלקחת ריבית אסורה,
 אלא גם באותה המידה נחונת ריבית (ע"י דברים
 כב כיכא ופי' שם). מכל מקום, אין לשער את גודל
 השפעתו של איסור ריבית על דמות חיי העם בתחום
 הכלכלי והחברתי. בענין שהמצוות שבפסוקים הקודמים
 באו לבטל את האפליה שבין אדם לחברו ששרשה
 ברגיל היא במצאצא ובגורלם של בני האדם, הרי
 שאיסור ריבית מבטל את השפעתו המשמיתיה של
 הכסף, זה הגורם העיקרי שבין גורמי איהושיון
 הסוציאלי, ושובר את עיונו כוחו ועוצמתו של ההון.
 אם איסור זה יקום על כל חומרתו, הרי שכל הון
 יהיה מונח כאבן שאין לה הופכין ופעץ שאין לו
 פרי, ואין בו תועלת אלא בשיתוף כוח העבודה. בכך
 תיעשה העבודה לגורם הראשון והעיקרי של רווחה
 חברתית. התן יזכרה להכיר בשיוויון ערכו של כוח
 העבודה, בעל ההון יזכרה לעסוק בעצמו במלאכה,
 ורק על ידי כך יפיק פירות מכספו, שאחרת אין בו
 רוח חיים; או שיזכרה לשתף עמו את כוח עבודתו
 של מי שאין לו רכוש ולהחלק עמו ברווח ובתפסו.
 ועל ידי כך יעלה את קרנה של העבודה תוך קידום
 ענייני שלו. מצב של שפל בשוק העבודה יגרום
 ויידח ערכו של ההון — בשיעור מוגבר עוד יותר,
 ולעולם לא ייבנה ההון מתורבתה של העבודה. חוק
 זה שומט את הקרקע מתחת לאפשרות התהוותו של
 אותן יגודי משוע שבין אמידות מופלגת לבין
 מסכנות של עבודה, כששתייהן מצויות זו ליד זו.

כאמור, אין התורה שוללת מן הריבית כשלעצמה
 את הצדקה הטבעית, והיא רק אוסרת אותה מתוך
 העיקרון היהודי של איהוד העם מבחינה סוציאלית.
 כנגד זה נהשב הכסף בעיני ההשקפה המודרנית

כאובייקט לצריכה, והריבית נחשבת בכלל דמי
 שכירות, שיש לשלמם עבור השימוש העראי בכסף,
 כעין שמשלמים דמי שכירות עבור בית, בהמך
 וכיצא בזה. ובכן, מה בין דמי שכירות, המתורים
 גם על ידי התורה, לבין ריבית? נראה שאותה השקפה
 מתעלמת מכך, שההפך המושכר נשאר לעולם קניינו
 של המשכיר, השוכר משתמש למעשה בדבר השיך
 הנמסר לידי הלווה, בתורת הלוואה — מיד הוא נעשה
 קניינו של הלווה ("מלוה להוצאה ניתנה" — קידושין
 מז ע"א). ורק את ערך הכסף הוא חייב למלווה,
 והלווה מפיק אפוא תועלת מחפץ שהוא קנינו שלו
 בלבד (השוה בבא מציעא סט ע"ב).

והנה עשתה התורה את ההלוואה ללא ריבית
 למצוה החשובה ביותר ביחס הסוציאלי שבין אדם
 לחברו, והיא הגנה על הלווה לבל יסבול מיחס של
 קשיחות מצד המלווה, ואף אסרה על המלווה לביישו.
 אולם מאיך חייבה התורה את הלווה לשלם את חובו
 בזמן הקבוע ובדייקנות, ואסרה עליו להוציא את כסף
 ההלוואה שלא לצורך או להשקיעו בדרך שילך
 לאיבוד. וכשהמלווה מכיר את הלווה שהוא בעל מדה
 זו — מוטב שלא ללוותו ממה שילווה ויצטרך לנגשו
 אחי"כ ויעבור כל פעם משום לא תהיה לו כנושה'
 (חושן משפט צד, ז).

4.

על הראשון שמלוה לת"ח וסתמא בלא רבית, לא תהיה לו כנושה שיהיה מוכנע תחתיו. ועיין אכן עזרא שכן פירש. ואמר לא תשימון עליו נשך, היינו נגר את העני עמך, דמסתמא מלוה לוקה נשך, וציוחה התורה עליו שלא ליקח נשך, וק"ל:

אם כסף תלוה את עמי את העני עמך.
נ"ל הנה כתיב [מהלס ק, ג] אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת, צריך להבין למה כתיב עושה צדקה לשון יחיד, הול"ל עושי צדקה כמו שומרי משפט. ונ"ל כי בכל המצות עדיף לעשות בכנסיה ברב עם הדרת מלך, משא"כ בצדקה עדיף שיהיה מתן בסתר. והיינו אשרי שומרי משפט, שמתאספים ועושים המצוה ושומרים המשפט, אבל בצדקה עושה צדקה בכל עת, שעושה לעצמו והוא שעושה בכל עת, כי מי שחפץ שיראו בני אדם טוב לבו אינו עושה רק כשרואים, משא"כ זה שעושה בינו לבינו עושה בכל עת. והוא פירוש מקרא שלפנינו, את העני עמך, שלא יהיה אחר כיניכם אלא העני ואתה וק"ל:

אם כסף תלוה את עמי וגו' לא תהיה לו כנושה לא תשימון עליו נשך.
נ"ל לפרש דיש בו מיני הלואות, אחד שמלוה לת"ח היושב ועוסק בתורה ופנוי ממשא ומתן, ובע"כ לזה מאחרים עד זמן מה, ות"ח זה פשיטא שאינו לזה לשלם נשך, כיון שאינו מרויח בממונו איך ישלם נשך, וסדר העולם להלות לו כחנם, אבל צריך משום זה שיהיה נכנע למלוה כעבד לזה. ושנית, הלוה מעות לעסוק במו"מ זה משלם נשך, ואינו צריך להיות מוכנע למלוה, אדרבה הוא מטיב למלוה שלוח ממנו ומשלם לו נשך. והיינו דאמר אם כסף תלוה את עמי, היינו ת"ח שהם נקראים עם ה', או את העני עמך, דהיינו העני כדומה לו שאינו ת"ח, לא תהיה לו כנושה, קאי

הרב מנחם מנדל מקוצק:

שצא. אם כסף תלוה את עמי את העני עמך (שמות כ"ב כ"ד). אין מלויז לו לאדם לא כסף ולא זהב ולא אבנים טובות ומרגליות אלא תורה ומע"ט (אבות ו' ט'), וזה פירוש אם כספו של אדם מלוה את עמי תרע כי את העני, שרק מה שתתן לעני זאת תקח עמך.